

FoU-oppgave

MGLU3511

Hvilken forståelse gir norske lærebøker i samfunnsfag om folkerett og krigene i Midtøsten og Libya? -
En kvalitativ innholdsanalyse av norske lærebøker i samfunnsfag.

Silje Andberg Malme

Institutt for lærerutdanning

Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap

Norges teknisk- naturvitenskapelige universitet

Våren 2021

Sammendrag

Denne FoU-oppgaven er en kvalitativ innholdsanalyse av norske lærebøker i samfunnsfag.

Problemstillingen er: Hvilken forståelse gir norske lærebøker i samfunnsfag om folkerett og krigene i

Midtøsten og Libya? Lærebøkene som er analysert er skrevet for elever på 10. trinn. De er utgitt i

perioden 2008- 2016 og er fra forskjellige forlag. Oppgaven er delt inn i fire analytiske kategorier.

Disse kategoriene undersøker hvilke begreper lærebøkene bruker når de omtaler de ulike krigene,

hvilken folkerettslige begrep de bruker, om de konkluderer med brudd på folkeretten, og om de

nevner norsk deltakelse. Oppgaven konkluderer med at norske lærebøker i samfunnsfag gir en

forståelse av at FN og Sikkerhetsrådet er sentralt i folkeretten. Alle lærebøkene omtaler krigene, men

ingen bruker begrepet folkerett eksplisitt. Beskrivelsen av de ulike krigene inneholder flere sentrale

begreper, men omtalen av norsk deltakelse er snever.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	2
Innledning	4
Material og metode	5
<i>Tidligere forskning</i>	5
<i>Metode</i>	5
<i>Lærebøkene</i>	6
<i>Læreplan</i>	7
<i>Sentrale begreper</i>	7
<i>Folkerett</i>	8
<i>Golfkrigen 1990/91</i>	8
<i>Angrepet på Afghanistan 2001</i>	9
<i>Irak-krigen 2003</i>	9
<i>Libya-krigen</i>	10
Resultat og drøfting	12
<i>Hvilke begreper blir brukt til å forklare krigene?</i>	12
Tabell 1.....	12
<i>Hvilke folkerettslige begrep bruker de ulike lærebøkene?</i>	14
Tabell 2.....	14
<i>Konkluderer lærebøkene med brudd på folkeretten?</i>	15
Tabell 3.....	15
<i>Skriver lærebøkene om norsk deltakelse?</i>	16
Tabell 4.....	16
Konklusjon	17
Referanser	17

Innledning

De siste 30 årene har det internasjonale samfunnet vært preget av flere væpnede konflikter. Norge har i den anledning deltatt i flere utenlandsoperasjoner, både i Afghanistan, Irak og i Libya. Det finnes rettsregler for hva stater kan gjøre mot andre stater i krig. Disse reglene kalles folkerett. Folkeretten er kompleks, og må tolkes. Det kan diskuteres om den norske deltakelsen i internasjonale væpnede konflikter har vært folkerettslig begrunnet. Denne oppgaven tar for seg hvordan norske lærebøker i samfunnsfag skriver om dette. Konfliktene som blir drøftet i denne oppgaven er Golfkrigen i 1990/91, angrepet på Afghanistan i 2001, Irak-krigen i 2003 og Libyakrigen i 2011. Omtaler lærebøkene i samfunnsfag disse krigene? Omtaler de med brudd på folkeretten? Det vil være en tydelig svakhet dersom bøkene omtaler krigene uten å beskrive det folkerettslige aspektet. Det er også interessant å undersøke om bøkene omtaler norsk deltakelse, da bøkene er skrevet i en norsk kontekst. Disse spørsmålene blir drøftet i teksten, og problemstillingen lyder følgende. Hvilken forståelse gir norske lærebøker i samfunnsfag om folkerett og krigene i Midtøsten og Libya? Denne problemstillingen løses ved blant annet en begrepsanalyse for å undersøke hvilke begreper bøkene bruker for å forklare folkerett og de ulike krigene. I neste kapittel blir det sett på tidligere forskning på lærebøker og de nevnte krigene. Oppgavens metode presiseres og sentrale begreper som lærebøkene bruker blir definert. I tillegg utdypes det kort om folkeretten og de ulike krigene.

Material og metode

Tidligere forskning

Flere studier peker på at lærebøker styrer mye av norsk undervisning i samfunnsfag (Koritzinsky, 2014, s. 231). Derfor er det interessant å undersøke hva som står i disse lærebøkene. Det finnes mange lærebokanalyser som er skrevet ved norske universiteter. Et søk på «lærebokanalyse» i NTNU Open gir 62 treff. Søker man på «lærebokanalyse» i google scholar gir det hele 316 treff. Etter en gjennomgang av alle publiserte lærebokanalyser er det ikke funnet noen oppgaver som undersøker hvilken forståelse lærebøker i samfunnsfag gir av folkerett og krigene i Midtøsten og Libya. Den studien som ligger tettest opp mot denne oppgavens tematikk er en masteroppgave fra 2016. Denne masteroppgaven er skrevet av Berthine Skogli Lillestrøm, og er en kvalitativ innholdsanalyse av tre ulike lærebøker i samfunnsfag. Oppgaven tar for seg hvordan menneskerettigheter fremstilles i lærebøkene, og er blant annet innom begrepet folkerett. Det blir konkludert med at «lærebøkene burde søke å tilby en mer virkelighetsnær undervisning om menneskerettighetene. (Lillestrøm, 2016, s. 74). Det er flere måter å gjennomføre en lærebokanalyse på. Anne Myrseth har skrevet en masteroppgave der hun analyserer lærerbøkers holdninger til europeisk integrasjon. Hun påpeker i sin studie at det er en utfordring å skrive lærebokanalyser da det ikke finnes en «fast ren metodikk for feltet» (Myrseth, 2011, s. 13). Etter å ha studert flere lærebokanalyser er det tydelig at det finnes flere måter å gå frem for å etablere og undersøke lærebøker. Det er derfor essensielt å ta stilling til problemstillingen i valg av metode (Johannessen et al., 2019, s. 54).

Metode

For å undersøke hvilken forståelse norske lærebøker i samfunnsfag gir av folkerett og krigene i Midtøsten og Libya er det valgt en kvalitativ innholdsanalyse. I en kvalitativ innholdsanalyse samles det inn data som analyseres for å få frem viktige sammenhenger om det forholdet som studeres (Johannesen, 2019, s. 97). Dataen som er analysert i denne oppgaven er tekster fra tre utvalgte norske lærebøker i samfunnsfag skrevet for 10. trinn. Utvalget av datamaterialet begrunnes ut fra en rapport laget på vegne av utdanningsdirektoratet. Rapporten viser hvilke lærebøker som ble brukt i norske skoler i 2015. I følge rapporten ble de lærebøkene som er analysert i denne oppgaven brukt av 65% av elever på 8.-10. trinn ved norske skoler (Waagene & Gjerustad, 2015, s. 28). Alle de tre lærebøkene som analyseres i denne oppgaven skriver om de gitte krigene. Disse tekstene er et «klart definert empirisk materiale» som i følge (Bratberg, 2019, s.118) er sentralt for innholdsanalyser. Disse tekstene er lest grundig, ord for ord og flere ganger for å få med alle begrepene som er brukt. Dette er vesentlig i innholdsanalyser og gir stor etterprøvbarehet fordi «rommet for skjønn er minimalt» (Bratberg, 2019, s. 103). I tillegg fører dette til høy grad av reliabilitet.

Innholdsanalyser er ofte styrt av «klare analytiske kategorier» (Bratberg 2019, s. 119). Det gjør det enkelt og oversiktlig å se hva forskeren er ute etter. I denne oppgaven er det delt inn i fire analytiske kategorier. Det er undersøkt hvilke begrep lærebøkene bruker for å forklare krigene, og hvilke spesifikke folkerettslige begrep som blir brukt. I tillegg er det undersøkt om lærebøkene konkluderer med brudd på folkeretten, og om de skriver om norsk deltakelse i de ulike krigene. Det er satt opp tabeller for hver enkelt analytisk kategori, for å skape oversikt og struktur i oppgaven. Disse tabellene blir beskrevet og drøftet hver for seg. Innholdsanalyser kan ses på som valid i den grad de har lyktes med å måle spørsmålene problemstillingen reiser (Bratberg, 2019, s. 119). I denne oppgaven er det analysert lærebøker som i følge utdanningsdirektoratets rapport ble brukt at 65% av elever i norsk skole i 2015 (Waagene & Gjerustad, 2015, s. 28). For å styrke validiteten i denne oppgaven ytterligere kunne det vært brukt flere norske lærebøker i analysen. Da ville resultatet vært mer valid i henhold til problemstillingen. Grunnen til at det ikke er brukt flere lærebøker i denne oppgaven, er fordi mange av de resterende lærebøkene som i følge rapporten ble brukt i norske skoler ikke nevner krigene i Midtøsten og Libya. Av den grunn ses det som lite hensiktsmessig å inkludere disse lærebøkene i denne oppgaven.

Lærebøkene

Bøkene som analyseres i denne oppgaven er Kosmos 10, Underveis historie 10 og Nye makt og menneske *historie* 10. Disse bøkene er det empiriske grunnlaget. Kosmos 10 er utgitt av fagbokforlaget i 2008. I denne oppgaven er det brukt 6. opplag fra 2011. Forfatterne er John Harald Nomedal og Ståle Bråthen. Underveis historie 10 er utgitt av Gyldendal i 2008. I denne oppgaven er det brukt 3. opplag, og forfatteren er Harald Skjøsberg. Nye makt og menneske historie 10 er utgitt av Cappelen Damn. Boken er utgitt i 2016 og er skrevet av Bjørn Ingvaldsen og Ingunn Kristensen. Kosmos 10 og Underveis *historie* 10 er skrevet etter læreplanverket for kunnskapsløftet 2006. Nye makt og menneske Historie 10 er laget etter den reviderte læreplanen som kom i 2013. Felles for alle bøkene er at målgruppen er elever på ungdomstrinnet i norsk skole. Utdanningsdirektoratet kom i 2015 med en forskningsrapport som så på hvilke lærebøker som ble benyttet i samfunnsfag på 8.-10. trinn. Forskningsrapporten viste at 65% av lærerne som deltok i studien oppga at de brukte enten Kosmos, Underveis eller Nye makt og menneske. 24% oppga at de brukte boken matriks (2008) fra Aschehoug. Denne boken er ikke tatt med i denne oppgaven da det har vært vanskelig å få tak i den. Det er forsøkt å få tak i den via NTNU Universitetsbiblioteket, Trondheim folkebibliotek og Nasjonalbiblioteket uten hell. De resterende 9% fra Utdanningsdirektoratets forskningsrapport oppga i spørreundersøkelsen at de brukte ingen av de fire bøkene som er nevnt i dette avsnittet (Waagene & Gjerustad, 2015, s. 28). En svakhet i denne rapporten er at det kun oppgis læreverk og

ikke eksakt lærebok. Det står blant annet i rapporten at 24% bruker Underveis fra Gyldendal. Underveis har syv forskjellige bøker laget for ungdomstrinnet, og dette er det ikke tatt hensyn til i rapporten. I følge rapporten bruker 13% Nye makt og menneske fra Cappelen. Her er det hele ni forskjellige bøker laget for ungdomstrinnet. Kosmos som i følge rapporten blir brukt av 28% har tre bøker for ungdomstrinnet. Når det skulle plukkes ut bøker til denne studien ble alle disse bøkene vurdert. Valget endte på den boken fra hvert forlag som tok opp de krigene denne studien drøfter.

Læreplan

Hovedområdet i gjeldene læreplan i samfunnsfag LK06 omfatter både internasjonalt samarbeid, terrorisme, konflikter, konfliktløsning og fredsarbeid. (Utdanningsdirektoratet, 2021, SAF1-03 Hovedområde). I kompetansemålene står det at elever skal kunne «drøfte årsaker til og verknaden av sentrale internasjonale konflikter på 1900- og 2000-tallet» (Utdanningsdirektoratet, 2021, kompetansemål etter 10. trinn). Krigene i Midtøsten og Libya er sentrale konflikter fra denne tiden, og det er derfor interessant å studere hvordan lærebøkene i samfunnsfag skriver om disse krigene. Alle bøkene som er analysert i denne oppgaven er skrevet ut fra gjeldene læreplan LK06.

Høsten 2021 trer det ny læreplan i kraft for de som går i 10. trinn. I den nye læreplanen står det blant annet at elevene skal kunne «gjøre greie for årsaker til og konsekvenser av sentrale historiske og notidige konflikter og reflektere over om endringer av nokre føresetnader kunne ha hindra konfliktene» (Utdanningsdirektoratet, 2021, SAF01-04). Dette kompetansemålet har noen likhetstrekk med kompetansemålet hentet fra den gjeldene læreplanen. Det er likevel vesentlige forskjeller, der blant annet begrepet «drøft» er erstattet med å «gjøre greie for», og «internasjonale konflikter» er erstattet med «konflikter». Det hadde vært interessant å inkludere lærebøker som er skrevet ut fra den nye læreplanen i denne studien, men ettersom det har ikke blitt publisert noen enda, er ikke det mulig.

Sentrale begreper

Sentrale begreper i denne oppgaven er begreper som lærebøkene bruker når de drøfter folkerettslige spørsmål om krigene. Ingen av bøkene som er studert i denne oppgaven tar i bruk begrepet folkerett. Dette kan forklares med at læreplanen i samfunnsfag ikke bruker begrepet folkerett. Lærebokforfatterne er ofte styrt av læreplanen, naturligvis. Det burde likevel være mulig å vise faglig skjønn som lærebokforfatter, da begrepet folkerett ikke er mer komplisert enn begrepet menneskerettigheter dersom man går i dybden. Selv om ingen av de analyserte lærebøkene nevner begrepet folkerett, betyr det ikke at de unngår å skrive om folkerett i tekstene. De bruker andre begreper som er knyttet til folkerettsbegrepet. Eksempler på slike begrep som blir brukt er «FNs

Sikkerhetsråd», «vedtak i Sikkerhetsrådet» og «brudd med FNs regler». Disse begrepene blir forklart i neste avsnitt som handler om folkerett.

Folkerett

Folkerett er rettsregler som gjelder mellom selvstendige stater. Sentralt i folkeretten ligger suverenitetsprinsippet. Suverenitetsprinsippet tilsier at alle stater er suverene. Det vil si at de ikke kan underkastes en annen stat mot sin vilje. Innholdet i folkeretten har endret seg med årene, og spesielt etter andre verdenskrig. Etter andre verdenskrig kom blant annet FN-pakten og menneskerettighetserklæringen. Som en konsekvens av menneskerettighetserklæringen har «statens ansvar ovenfor egen befolkning blitt en del av diskusjonen rundt suverenitetsprinsippet» (Brathagen, 2005, s. 292). FN-pakten er en viktig internasjonal avtale som regulerer dagens folkerett. (Ulfstein, 2017). FN-pakten artikkel 2 (4) sier at alle medlemsstatene skal «avholde seg fra trusler om, eller bruk av væpnet makt» (FN-sambandet, 2020, artikkel 2 nr. 4). Det finnes likevel to tilfeller der FN-pakten kan tillatte bruk av makt. Det ene tilfellet er retten til selvforsvar. I FN-paktens artikkel 51 står det at medlemsstatene har rett til «individuell eller kollektivt selvforsvar når et væpnet angrep er blitt foretatt mot et medlem av FN» (FN-sambandet, 2020, artikkel 51). Det andre tilfellet der FN-pakten kan tillate bruk av makt er etter en beslutning tatt av Sikkerhetsrådet. Sikkerhetsrådet er et organ i FN der 15 stater sitter som medlemmer. Storbritannia, Frankrike, Kina, Russland og USA sitter som faste medlemmer, og kan legge ned veto mot forslag. De andre 10 statene er valgt av FNs Generalforsamling, og sitter i en periode på 2 år (Schia, 2014). Dersom internasjonal fred og sikkerhet er truet, kan sikkerhetsrådet «vedta tiltak for å bevare eller gjenopprette freden» (Ulfstein, 2017). Generalforsamlingen i FN vedtok i 2005 et prinsipp som heter responsibility to protect. Dette prinsippet går også under benevnningen R2P. Prinsippet sier at det er «statens hovedansvar å beskytte sin befolkning» (Ulfstein, 2017). Dersom en stat ikke beskytter sin befolkning mot grunnleggende menneskerettighetsbrudd, kan FNs Sikkerhetsråd avgjøre å sette inn tiltak. Det er kun Sikkerhetsrådet i FN som kan avgjøre om det skal settes inn slike tiltak i en stat (FN-sambandet, 2019).

Golfkrigen 1990/91

Golfkrigen var en væpnet konflikt som startet med Iraks invasjon av Kuwait 2. august 1990 (Waage, 2013, s. 321). I november 1990 vedtok Sikkerhetsrådet i FN resolusjon 678. Denne resolusjonen ga Irak en frist for å trekke seg ut av Kuwait. Dersom Irak ikke trakk seg ut innen 15. januar 1991 ville FNs medlemsland bruke militærmakt for å tvinge Irak ut av Kuwait (Thune et al., 2003, s. 6). 17. januar 1991 angrep en koalisjonsstyrke Irak for å frigjøre Kuwait. Det var USA som ledet denne

koalisjonsstyrken. Denne operasjonen ble kallet Operation Desert Storm. Golfkrigen varte til 28. februar 1991, og den formelle våpenhvilen ble kunngjort i April samme år (Thune et al., 2003, s. 7). Norge bistod i krigen med kystvaktskip (Bakke, 2015, s. 23). Golfkrigen var legitim fordi FNs Sikkerhetsråd godkjente krigen. Arne Overrein skriver i sin bok fra 2005 at «Folkerettens krav om at en forsvarshandling skal være forholdsmessig og nødvendig ble brutt under Golfkrigen» (Overrein, 2005, s. 57). Overrein begrunnet denne påstanden med at FN ga legitimitet for å føre krig, men at krigen ikke overholdt folkerettens bestemmelser (Overrein, 2005, s. 57). På grunn av resolusjon 678 fra Sikkerhetsrådet hadde krigen folkerettslig mandat (Thune et al., 2003, s. 99).

Angrepet på Afghanistan 2001

11. september 2001 ble USA rammet av terrorangrep. Det var terrorgruppen al-Qaida som hevdet å stå bak dette angrepet. USA invaderte Afghanistan 7. oktober 2001 og begrunnet dette med retten til selvforsvar. Grunnen til at USA invaderte Afghanistan var at ledelsen til al-Qaida skulle befinne seg der (FN-sambandet, 2021). USA ba aldri FNs Sikkerhetsråd om FN-mandat for å gjennomføre dette angrepet (Ulfstein, 2019, s. 96). Det kan diskuteres om angrepet på Afghanistan var folkerettslig begrunnet da angrepet aldri ble godkjent av Sikkerhetsrådet. Selv om angrepet kan begrunnes med retten til selvforsvar, var det ikke staten Afghanistan som utførte angrepet mot USA. Geir Ulfstein konkluderer i en artikkel at «Sikkerhetsrådet ikke har gitt USA godkjenning til bruk av makt, men at USA må kunne påberope seg retten til selvforsvar ut fra Talibans støtte fra terroristene» (Ulfstein, 2002, s. 67). Senere det samme året vedtok FNs Sikkerhetsråd ISAF-styrken som skulle ivareta sikkerhet i Afghanistan (FN-sambandet, 2021). Norge deltok i krigen ved å sende soldater til Afghanistan fra desember 2001. I tillegg stilte Norge med seks jagerfly i perioden 2002-2003 (Bakke, 2015, s.24). 27. januar 2003 bekjempet et norsk jagerfly et bakkemål i Afghanistan. Dette var første gang Norge var involvert i «regulære kamphandlinger siden andre verdenskrig» (Saxi, 2011, s.47). I 2016 kom den norske regjeringen med en utredning av den norske deltakelsen i Afghanistan i perioden 2001-2014. I den står det blant annet at «Angrepet mot USA den 11. september 2011 utløste USAs selvforsvarsrett» (NOU 2016: 8). Rapporten nevner ikke at angrepet på Afghanistan ikke hadde FN-mandat. Det blir derfor interessant å undersøke om lærebøkene skriver om USAs angrep på Afghanistan, og om de skriver at angrepet ikke var godkjent av FN.

Irak-krigen 2003

Irak-krigen i 2003 startet da USA mente Irak var en trussel for verdenssamfunnet. USA påsto at Irak hadde masseødeleggelsesvåpen, som kunne ta livet av mange mennesker i ett angrep. På denne tiden var det George W. Bush som satt som president i USA. Siden de så på Irak som en stor trussel

for verden, mente Bush-administrasjonen at de måtte gå militært inn i Irak for å «velte diktaturet og skape demokrati i Midtøsten» (FN-sambandet, 2021). USA prøvde å få godkjenning fra FNs sikkerhetsråd, men fikk det ikke. Storbritannia støttet USA, men saken kom aldri opp til avstemming i sikkerhetsrådet. (FN-sambandet, 2021). USA valgte å gå til krig uten støtte fra FN. De inviterte andre land til å være med i en koalisjon, og Norge måtte velge om de skulle støtte alliansen USA, eller ta hensyn til folkeretten (Berger, 2005, s. 2). Dette var en stor utfordring for Norge da de ønsket å videreføre forholdet til USA som alliert, samtidig som de opprettholdt krigens folkerett (Berger, 2005, s. 5). Norge endte opp med å si nei til å støtte USAs invasjon av Irak. Norges daværende statsminister Kjell Magne Bondevik utalte på Stortinget at det var tatt en «politisk helhetsvurdering, og ikke først og fremst på folkeretten» (Ulfstein, 2019, s.96). Det er klart og tydelig at USAs invasjon av Irak var i strid med folkeretten da det ikke forelå mandat fra FN om bruk av militærmakt. At Norges daværende statsminister Bondevik ikke legger vekt på dette i sin redegjørelse er oppsiktsvekkende. Det blir dermed interessant å se hvordan lærebøkene fremstiller USAs invasjon av Irak. Ikke minst om de skriver om brudd på folkeretten. De masseødeleggelsesvåpnene USA påstod Irak hadde, ble aldri funnet (Windheim, 2004).

Libya-krigen

I februar 2011 brøt det ut et opprør i Libya mot landets regime (FN-sambandet, 2021, Libya). Opprøret ble møtt med maktutøvelse fra myndighetene, som etterhvert utviklet seg til en væpnet konflikt (Ulfstein, 2019, s. 92). Én måned etter at opprøret startet, vedtok FNs Sikkerhetsråd resolusjon 1973 som blant annet ga mandat til å «bruke væpnet makt for å beskytte sivilbefolkningen» (Ulfstein, 2019, s. 93). NATO begynte å bombe Libya i slutten av mars 2011. (Tvedt, 2015, s. 207). Norge deltok i NATOs aksjoner, og i følge Minda Holm er Libya-aksjonen «det mest omfattende oppdraget norske fly har deltatt i etter andre verdenskrig» (Holm, 2019, s. 49). De norske flyene slapp tilsammen 588 bomber over Libya (Larssen, 2019, s. 103). Libyakrigen ble erklært over tre dager etter at Gaddafi ble drept av opprørsstyrker i oktober 2011 (FN-sambandet, 2021, Libya). Norge har i ettertid fått kritikk for sin deltakelse i Libyakrigen, og enkelte mener Norges militære operasjoner var i strid med folkeretten. Som en følge av det kom Libya-utvalget med en rapport i 2018, der de evaluerte Norges deltakelse i Libya-operasjonene. Espen Bart Eide har kommentert Libya-utvalgets rapport i en kronikk publisert av aftenposten i 2018. Han skriver at «operasjonene i Libya hadde et tydelig folkerettslig mandat», og at den norske bombingene «holdt seg trygt innenfor humanitærrettens regler for bruk av makt» (Eide, 2018). Resolusjon 1973 ga mandat til bruk av væpnet makt for å beskytte de sivile. Det er oppklart at krigens første fase var folkerettslig begrunnet. Spørsmålet er hvor truet de sivile var «når Gaddafi kom på defensiven»

(Ulfstein, 2019, s. 98). I følge Ulfstein hadde NATO og Norge ikke FN-mandat på slutten av Libya-krigen da de ikke viser til at Gaddafi hadde evne til å fortsette sine angrep mot de sivile. «Den fortsatte operasjonen – hjulpet av norsk bombing – var derfor i strid med folkeretten» (Ulfstein, 2019, s. 100). Det er interessant å se hvordan lærebøkene skriver om Libya-krigen, spesielt siden den norske deltakelsen har vært så omdiskutert. Det er imidlertid kun én av bøkene i denne oppgaven som er skrevet i tiden etter krigen. Ettersom at den er skrevet så sent som i 2016, 5 år etter krigen, kan det forventes at den omtaler krigen og den norske deltakelsen.

Resultat og drøfting

Denne delen er inndelt i fire forskjellige analytiske kategorier. Hver kategori stiller et spørsmål knyttet til innholdet i de ulike lærebøkene. Resultatet fra hvert spørsmål blir presentert i en tabell. Under hver tabell blir innholdet i lærebøkene beskrevet og drøftet. Noen av cellene står tomme. Det betyr at den utvalgte læreboken ikke har omtalt det temaet spørsmålet stiller. Kosmos 10 og Underveis historie 10 står med tomme celler på hver celle som omhandler Libya-krigen. Dette fordi disse to lærebøkene ble skrevet før Libya-krigen fremtrådte. Foruten om det, skriver alle lærebøkene om de ulike krigene som denne oppgaven fokuserer på. Det er positivt. I den tabell 1 vises det hvilke begreper de ulike lærebøkene bruker til å forklare krigene. I tabell 2 vises det hvilke spesifikke folkerettslige begrep som blir brukt. I tabell 3 vises det om bøkene konkluderer med brudd på folkeretten, og i tabell 4 vises det om bøkene omtaler norsk deltakelse.

Hvilke begreper bruker lærebøkene i omtale av krigene?

Tabell 1

Bøker	Golfkrigen 1990/91	Angrepet på Afghanistan 2001	Irak-krigen 2003	Libya krigen 2011
Kosmos 10 (2008)	Golfkrigen Angrep Okkupert Militærstyrke Operasjon ørkenstorm Militærmakt Krig Erobre Internasjonal krisesituasjon	Krig Terrorangrep Krigshandling NATO Terrorister Angrep Konflikt Militære styrker	Krig Angrep Allierte styrker	
Nye makt og menneske historie 10 (2016)	Gulfkrigen Invaderte Okkupasjon Militærstyrke Operation desert storm Blokkade	Krig Terrorisme Militær jakt Militære styrker Terror NATO	Irak-krigen Angrep Militærstyrke Kamp	Konflikt Terrorisme
Underveis historie 10 (2008)	Golfkrigen Angrep Okkupasjonen	Terrorister Angrep NATO	Angrep Feil grunnlag Anarki Kamper	

Felles for alle lærebøkene er at de bruker begrepene Golfkrig og okkupasjon når de omtaler Golfkrigen i 1990/91. Kosmos 10 er den som bruker flest begreper og Underveis historie 10 bruker minst. Dette gjelder også under omtalen av angrepet på Afghanistan. Her er det kun begrepet NATO som er felles for alle lærebøkene. Under beskrivelsen av Irak-krigen bruker lærebøkene tilnærmet like mange begrep, og begrepet angrep blir brukt av alle tre lærebøkene. Det er kun Nye makt og

Menneske historie 10 som omtaler Libya-krigen i 2011 og de bruker kun begrepene konflikt og terrorisme.

Under omtalene av Golfkrigen 1990/91 bruker alle lærebøkene begrepet okkupasjon. Iraks invasjon av Kuwait kan ses på som den utløsende årsaken til Golfkrigen, og det er positivt at lærebøkene inkluderer begrepet okkupasjon i sine tekster. Det at Kosmos 10 bruker flest begrep er naturlig når det også er de som skriver mest om krigen. Underveis historie 10 bruker kun 3 begreper i sin omtale, og skriver bare 3 setninger totalt om krigen. (Skjønsberg, 2008, s. 169). Ved å skrive så lite risikerer de at elevens forståelsen av krigen blir smalere, da de må unnlate mange viktige detaljer.

I beskrivelsen av angrepet på Afghanistan er det også Kosmos 10 som bruker flest begreper i forhold til de andre lærebøkene. Begrepene terrorangrep, terrorisme og terrorister er sentrale i krigens utløsende årsak, og det er viktig at lærebøkene har inkludert disse i tekstene. Alle lærebøkene nevner NATO, som også indirekte sier noe om den norske deltakelsen i krigen. Når det kommer til Irak-krigen i 2003 bruker alle de tre lærebøkene begrepet angrep. Det er et viktig begrep for å forklare krigen, da det nettopp var et angrep fra USA som utløste den. Underveis historie 10 utmerker seg da de skriver at USA angrep Irak på feil grunnlag, siden det aldri ble funnet masseødeleggelsesvåpen. (Skjønsberg, 2008, s. 170). Det er positivt at læreboken har valgt å ta med dette i sin tekst da det er sentralt i diskusjonen om krigens legitimitet, i tillegg åpner det opp for drøfting om hvilke konsekvenser en slik hendelse kan ha.

Det er kun nye makt og menneske historie 10 som er utgitt etter Libya-krigen i 2011. De bruker to begreper i sin omtale av Libya-krigen. Disse er konflikt og terrorisme. «Gaddafi var ofte i konflikt med andre arabiske land. Internasjonalt ble han dessuten oppfattet som en leder som støttet terrorisme» står det i læreboken (Ingvaldsen & Kristensen s. 176). Læreboken bruker ikke begrepet krig. De beskriver at innbyggerne var lei av diktatur, og at Gaddafi ble «drept av sine egne landsmenn i 2011» (Ingvaldsen & Kristensen s. 176). De nevner ikke at internasjonale styrker fra NATO, deriblant Norge deltok i krigen. I følge læreboken var Libya-krigens forløp at innbyggerne var lei av Gaddafi, og at han ble drept av sine landsmenn senere samme år. Dette er svakt av en norsk lærebok som er skrevet hele 5 år etter krigen.

Hvilke folkerettslige begrep bruker de ulike lærebøkene?

Tabell 2

Bøker	Golfkrigen 1990/91?	Angrepet på Afghanistan 2001	Irak-krigen 2003	Libya krigen 2011
Kosmos 10 (2008)	- FNs sikkerhetsråd - Vedtak i sikkerhetsrådet		- FNs sikkerhetsråd - Uten støtte fra FN - Strid med FNs regler	
Nye makt og menneske historie 10 (2016)	- FN dannet internasjonal militærstyrke - FN satte i gang straffetiltak mot landet			
Underveis historie 10 (2008)				

Her ser man at Kosmos 10, og Nye makt og menneske historie 10 har brukt folkerettslige begreper i sine omtaler av Golfkrigen. Underveis historie 10 har ikke brukt noen folkerettslige begreper i noen av sine tekster om krigene. Ingen av lærebøkene har brukt folkerettslige begreper om angrepet på Afghanistan. I tekstene om Irak-krigen er det kun Kosmos 10 som har brukt folkerettslige begreper i sin beskrivelse av krigen. Nye makt og menneske historie 10 er den eneste boken som har skrevet om Libya-krigen, og de har ikke brukt noen folkerettslige begreper i sin omtalen av krigen.

I omtalen av Golfkrigen brukte 2/3 lærebøker folkerettslige begrep. Dette kan skyldes at Golfkrigen hadde godkjenning fra FNs Sikkerhetsråd, og dermed folkerettslig mandat. Kosmos 10 skriver om Sikkerhetsrådets rolle i krigen, noe som utmerker seg positivt. De beskriver også resolusjon 678, uten at de bruker begrepet resolusjon. De bruker termen «vedtak i Sikkerhetsrådet» om resolusjon 678, og skriver at Irak hadde frist innen 15. januar med å komme seg ut av Kuwait, før det ble brukt militærmakt (Nomedal & Bråthen, 2008, s. 178). Nye makt og menneske historie 10 nevner hverken Sikkerhetsrådet eller resolusjon 678 i sin omtale av krigen. De beskriver likevel det folkerettslige grunnlaget ved å skrive følgende: «FN dannet en internasjonal militærstyrke for å frigjøre Kuwait» (Ingvaldsen & Kristensen, 2016, s. 166). Underveis historie 10 utmerker seg ved å ikke bruke noen folkerettslige begreper i sine tekster om krigene. Det er en tydelig svakhet da denne læreboken omtaler alle krigene uten bruk av noen folkerettslige begrep. Ingen av lærebøkene i denne oppgaven bruker folkerettslige begrep i omtalen av USAs angrep på Afghanistan. Det er oppsiktsvekkende når USA ikke hadde godkjenning fra FNs Sikkerhetsråd. Det har foregått flere diskusjoner om USAs angrep var folkerettslig, deriblant en artikkel skrevet av Geir Ulfstein som sier at «Sikkerhetsrådet ikke har gitt USA godkjenning til bruk av makt, men at USA må kunne påberope seg retten til

selvforsvar ut fra Talibans støtte fra terroristene» (Ulfstein, 2002, s. 67). Dette kan være grunnen til at lærebøkene ikke tar i bruk folkerettslige begrep. Det må også tas med i betraktning at den norske regjeringen kom med en rapport som unnlate å nevne at angrepet ikke hadde FN-mandat. Disse lærebøkene er skrevet i en norsk kontekst, og det er derfor naturlig at den norske debatten, og synet på krigen kan legge føringer for det som blir skrevet i lærebøkene. Kosmos 10 er den eneste læreboken som bruker folkerettslige begreper i omtalen av Irak-krigen 2003. Boken skriver at FNs Sikkerhetsråd ikke støttet angrepet, og at USA gikk til angrep uten støtte fra FN (Nomedal & Bråthen, 2008, s. 188). Det er positivt at Kosmos 10 skriver dette i sin omtale av krigen, da det er klart og tydelig at krigen ikke hadde FN-mandat. Det at de andre lærebøkene ikke bruker folkerettslige begrep er en klar svakhet. Også i dette tilfellet kan den norske konteksten legges til grunn. Spesielt daværende statsminister Kjell Magne Bondeviks redegjørelse for Stortinget, der han begrunner Norges beslutning om å ikke delta som en «politisk helhetsvurdering, og ikke først og fremst på folkeretten» (Ulfstein, 2019, s. 96). Av de tre lærebøkene som er analysert i denne oppgaven er det kun én av de som er skrevet etter Libya-krigen. Denne boken bruker ingen folkerettslige begreper i teksten. De nevner ikke engang at det har vært en internasjonal krig. Det er kritikkverdig at boken unnlater vesentlig informasjon om en krig Norge har deltatt i. Det kunne vært forventet at de i det minste skrev om Sikkerhetsrådets resolusjon 1973 og internasjonal deltakelse. Boken er skrevet 5 år etter krigens slutt, og det har vært flere norske debatter rundt krigen i disse 5 årene.

Konkluderer lærebøkene med brudd på folkeretten?

Tabell 3

Bøker	Golfkrigen 1990/91?	Angrepet på Afghanistan 2001	Irak-krigen 2003	Libya krigen 2011
Kosmos 10 (2008)	Nei	Nei	Ja	
Nye makt og menneske historie 10 (2016)	Nei	Nei	Nei	Nei
Underveis historie 10 (2008)	Nei	Nei	Nei	

Som vist ovenfor er det kun Kosmos 10 som konkluderer med brudd på folkeretten i én av krigene.

De resterende lærebøkene konkluderer ikke med brudd på folkeretten i noen av krigene.

At ingen av lærebøkene konkluderer med brudd på folkeretten i Golfkrigen 1990/91 kan forklares i at krigen hadde FN-mandat. Angrepet på Afghanistan derimot, hadde ikke FN-mandat og heller ikke her har noen av lærebøkene konkludert med brudd på folkeretten. Dette kan begrunnes med USAs rett til selvforsvar, selv om angrepet ikke kom fra staten Afghanistan. Irak-krigen hadde ingen FN-mandat,

og at Kosmos 10 skriver dette er positivt. At de to andre lærebøkene ikke konkluderer med brudd på folkeretten kan nok forklares i den norske debatten som ble ført rundt krigen. Nye makt og menneske historie 10 konkluderer ikke med brudd på folkeretten under Libya-krigen. Det kan forklares i at krigen hadde FN-mandat, og at diskusjonene rundt krigens legitimitet går ut på om de militære aksjonene gikk ut over FN-mandatet i krigens siste fase. Boken nevner ikke folkeretten eller internasjonal deltakelse i det hele tatt, og dette ses på som uheldig.

Skriver lærebøkene om norsk deltakelse?

Tabell 4

Bøker	Golfkrigen 1990/91?	Angrepet på Afghanistan 2001	Irak-krigen 2003	Libya krigen 2011
Kosmos 10 (2008)	Nei	Nei	Nei	
Nye makt og menneske historie 10 (2016)	Nei	Ja	Nei	Nei
Underveis historie 10 (2008)	Nei	Ja	Nei	

Ingen av lærebøkene skriver om norsk deltakelse under Golfkrigen i 1990/91. Under angrepet på Afghanistan skriver to av de tre lærebøkene om norsk deltakelse. Ingen omtaler norsk deltakelse under Irak-krigen 2003, og heller ikke i Libya krigen 2011. Kosmos 10 utmerker seg med at de ikke omtaler norsk deltakelse i noen av krigene.

At ingen av lærebøkene omtaler norsk deltakelse under Golfkrigen 1990/91 kan skyldes at den norske deltakelsen var beskjeden. I Afghanistan derimot deltok Norge både med soldater og kampfly (Bakke, 2015, s.24). I Nye makt og menneske historie 10 skriver de at «internasjonale styrker, deriblant fra Norge ble sendt inn i Afghanistan» (Ingvaldsen & Kristensen, 2016, s. 168). I Underveis historie 10 står det at «også Norge støttet opp USAs angrep» (Skjønberg, 2008, s. 167). Det er positivt at disse lærebøkene omtaler Norges deltakelse, noe som også burde vært gjort av Kosmos 10. Ingen av lærebøkene nevner norsk deltakelse under irak-krigen i 2003. Dette kan forklares ut fra Norges nei til å støtte USA i angrepet. At Nye makt og menneske historie 10 ikke omtaler Norges deltakelse under Libyakrigen kan ses svært kritikkverdigg. Spesielt med tanke på at det er «det mest omfattende oppdraget norske fly har deltatt i etter andre verdenskrig» (Holm, 2019, s. 49). Læreboken er skrevet 5 år etter krigens slutt, og det burde derfor forventes at Norges deltakelse blir omtalt, noen den ikke blir.

Konklusjon

Lærebøkene som er analysert i denne oppgaven har både styrker og svakheter. Kosmos 10 skiller seg ut ved at den bruker mange begreper i sin omtale av krigene. Det er også den læreboken som bruker flest folkerettslige begreper, og den eneste av lærebøkene som konkluderer med brudd på folkeretten i Irak-krigen i 2003. Læreboken nevner ikke norsk deltakelse i noen av krigene, noe som er skuffende da den er skrevet i en norsk kontekst.

Nye makt og menneske historie 10 inkluderer mange viktige begrep i sin beskrivelse av krigene, bortsett fra under beskrivelsen av Libya-krigen, der de kun bruker begrepene konflikt og terrorisme. De bruker noen folkerettslige begrep i omtalen av Golfkrigen 1990/91, men ellers er det ikke brukt folkerettslige begrep i tekstene. De konkluderer ikke med brudd på folkeretten i noen av krigene, og skriver kun om norsk deltakelse under angrepet på Afghanistan i 2001. Det ses svært kritikkverdig at de ikke nevner norsk deltakelse under Libya-krigen, da Norge deltok aktivt i denne krigen.

Underveis historie 10 bruker få begrep i sin omtale av de ulike krigene. Læreboken utmerker seg da de skriver at USA angrep Irak på feil grunnlag da det aldri ble funnet masseødeleggelsesvåpen. De bruker ingen folkerettslige begrep, og konkluderer ikke med brudd på folkeretten i noen av krigene. De skriver om norsk deltakelse under Irak-krigen 2003.

Sett under ett er det positivt at alle lærebøkene nevner krigene i Midtøsten og Libya. At ingen av lærebøkene bruker begrepet folkerett i sine tekster er uheldig, men kan forklares med at læreplanen i samfunnsfag ikke bruker begrepet eksplisitt. Bøkene bruker likevel andre begreper til å forklare folkeretten. Det skrives lite om norsk deltakelse i de ulike krigene, noe som er dumt da bøkene er skrevet i en norsk kontekst.

Norske lærebøker i samfunnsfag gir en forståelse av at FN og Sikkerhetsrådet er sentralt i folkeretten. Alle lærebøkene omtaler krigene, men ingen bruker begrepet folkerett eksplisitt. Beskrivelsen av de ulike krigene inneholder flere sentrale begreper, men omtalen av norsk deltakelse er snever.

Referanser

Ahmad al-Rubaye. NTB Scanpix/AFP Photo. FN-sambandet.

<https://www.fn.no/Konflikter/libya>

Bakke, E. (2015). *Fra murens fall til Libya: norsk og dansk utenrikspolitikk etter den kalde krigen*. [Masteroppgave]. Norge teknisk-naturvitenskapelige universitet.

Berger, H. F. (2015). *Verdibaserte og realpolitiske interesser: en analyse av de norske avveiiingene i forkant av Irak-krigen 2003*. [Masteroppgave]. Universitetet i Oslo.

Bratberg, Ø. (2019). *Tekstanalyse for samfunnsvitere*. (2. utgave). Cappelen Damn Akademisk.

Eide, E. B. (2018, 17. september). Libya-utvalgets rapport er forbilledlig klar på hvordan situasjonen var. *Aftenposten*. <https://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/i/6nRVE8/libya-utvalgets-rapport-er-forbilledlig-klar-paa-hvordan-situasjonen-va?code=5qlBbQZpYctzsjyh3DJTZfrgL6aPz77rIJzXGxfQz4ZGoqZ6ywrONayNcOgnxBm>

FN-sambandet. (2021, 22. april). *Afghanistan*.

<https://www.fn.no/Konflikter/Asia/afghanistan>

FN-Sambandet. (2019, 25. desember). *FN, fred og sikkerhet*.

<https://www.fn.no/tema/konflikt-og-fred/fn-fred-og-sikkerhet>

FN-Sambandet. (2020, 21. desember). *FN-pakten*.

<https://www.fn.no/om-fn/avtaler/fn-pakten>

FN-sambandet. (2021, 28. april). *Irak-krigen 2003*.

<https://www.fn.no/Konflikter/irak-krigen-2003>

FN-sambandet. (2021, 01. mars). *Libya*.

<https://www.fn.no/Konflikter/Afrika/libya>

Holm, M. (Red.). (2019). *Libya: Krigens uutholdelige letthet*. Cappelen Damn.

- Ingvaldsen, B. & Kristensen, I. (2016). *Nye makt og menneske 10 historie*. Cappelen Damn.
- Johannessen, A., Tufte, P. A., Christoffersen, L. (2019). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (5. utg.). Abstrakt forlag.
- Koritzinsky, T. (2014). *Samfunnskunnskap: fagdidaktikk innføring* (4. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Kravik, A. M., Ødelien, A. (2014). Retten til selvforsvar mot ikke-statlige aktører som angriper en annen stats territorium. *Lov og rett 10/2014*, 591-606. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3061-2014-10-02>
- Larssen, A. K. (Red.). (2019). *Libya: Krigens uutholdelige letthet*. Cappelen Damn.
- Lillestrøm, B. S. (2016). *Menneskerettigheter i samfunnsfag: en lærebokanalyse*. [Masteroppgave]. Universitetet i Oslo.
- Myrseth, A. J. (2011). *Haldningar til europeisk integrasjon: ein komparativ analyse av svenske og norske lærebøker*. [Masteroppgave]. Norge teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Nomedal, J. H. & Bråthen, S. (2008). *Kosmos 10 samfunnsfag for ungdomstrinnet*. Fagbokforlaget.
- NOU 2016: 8. (2016). *En god alliert: Norge i Afghanistan 2001-2014*. Utenriksdepartementet og Forsvarsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2016-8/id2503028/>
- Overrein, A. (2005). *Kampen om folkeretten: krig, makt og rett i verdenssamfunnet*. Abstrakt forlag.
- Regjeringen. (2020, 14. desember). *Hva er FNs Sikkerhetsråd?* https://www.regjeringen.no/no/tema/utenrikssaker/fn/sr_hva_er/id2791617/
- Saxi, H. L. (2011). *Norsk og dansk forsvarspolitik etter den kalde krigen: mellom geopolittikk og strategisk kultur*. Publisert på Idunn. <https://www.idunn.no/ip/2011/01/art01>

Schia, N. N. (2014). *FNs Sikkerhetsråd – Balansegang mellom effektivitet og legitimitet*. NUPI skole.
https://www.nupi.no/nupi_school/HHD-Artikler/2014/FNs-sikkerhetsraad-Balansegang-mellom-effektivitet-og-legitimitet

Skjønsberg, H. (2008). *Underveis Historie 10 samfunnsfag for ungdomstrinnet*. Gyldendal.

Thune, H., Eide, E. B., Ulfstein, G. (2003). Krig mot Irak: foreligger det FN-mandat for bruk av militærmakt? *Internasjonal politikk* 01/2003, 93-120.

Tvedt, T. (2015). Tausheten om Libya. *Nytt norsk tidsskrift* 03/2015, 205-216.
https://www.idunn.no/nnt/2015/03/tausheten_om_libya

Ulfstein, G. (2017). *Folkeretten – en viktig målestokk i internasjonal politikk*. NUPI skole.
<https://www.nupi.no/Skole/HHD-Artikler/2017/Folkeretten-en-viktig-maalestokk-i-internasional-politikk>

Ulfstein, G. (Red.). (2019). *Libya: Krigens uutholdelige letthet*. Cappelen Damn.

Ulfstein, G. (2002). Terror og folkerett. *Lov og rett* 02/2002, 67-81.
<https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3061-2002-02-02>

Waagene, E., Gjerustad, C. (2015). *Valg og bruk av læremidler: innledende analyser av spørreundersøkelse til lærere*. Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning. <https://www.udir.no/globalassets/filer/tall-og-forskning/forskningsrapporter/nifuarbeidsnotat2015-12-aller-siste.pdf>

Windheim, I. (2004). *Massevilleing eller masseødeleggingsvåpen?* NUPI skole.
https://www.nupi.no/nupi_school/HHD-Artikler/20082/Massevilleing-Eller-masseoeydeleggingsvaapen